

AZ OLASZNYELV-OKTATÁS ÉS AZ OLASZTANÁROK HELYZETÉRŐL

A NYELVOKTATÁSBAN MEGVALÓSÍTHATÓ KULTÚRAKÖZVETÍTÉS LEHETŐSÉGEIRŐL

POLÁKOVITS NÁNDOR

Nápolyt látni és...

Bár az olasz nyelv oktatásában is jelentős szerepet kapott a kommunikáció-
központú szemlélet – elsősorban a 2005-ben bevezetett új érettségi vizsga-
követelményeknek köszönhetően – (szerencsére) továbbra sem beszélhetünk
egységes módszertanról. Többféle szemlélet, irányzat, öröklött hagyomány és mód-
szer él együtt, egymás mellett. Ez a sokféleség a sikeresség egyik kulcsa, sokféle tanár-
egyéniség és diákszemélyiség számára teremtve meg az együttműködés lehetőségét.

Az olasztanár még ma is sok iskolában különlegességnek, érdekességnek számít. Ezt nemcsak mint egy budapesti gimnáziumban tanító, gyakorló olasztanár mondom, hanem úgy is, mint egykori olaszos diák és nem utolsósorban úgy, mint olasz szakmódszertant oktató, akinek módja és lehetősége nyílik a többi olaszos kolléga munkájának megismerésére.

„Olasztanárnak, »olaszosnak« lenni nem egyszerűen szakma, hanem »sors«.”¹
– állítja Nyitrai Tamás kiváló könyvében. De vajon miben rejlik az olasztanár különlegessége?

Talán abban, hogy *volente o nolente*, akarva-akaratlan egy olyan nyelvet és ettől elválaszthatatlanul egy olyan kultúrát, az európai kultúrának és történelemnek egy olyan szeletét jeleníti meg, amelyre mi magyarok már századok óta nem szűnő rokonszenvvel és sokszor vágyakozva tekintünk. Ez a vonzalom és szimpátia napjainkig tart. Biztosan nem csak velem fordul elő időről időre, hogy miután kiderül szerény, ámde szeretett foglalkozásom, felcsillan a kérdezők tekintete és megindul az Itáliát, az olaszokat, az olasz nyelvet dicsérő és magasztaló történetek sora... Ezért tehát mondhatjuk: olasztanárnak lenni jó. E hivatás gyakorlása magától értetődően megkívánja, követeli a kultúraközvetítői szerepet. Az általam ismert olasztanárok döntő többsége eleget is tesz ezen elvárásnak, bár manapság talán sokan gondolják Péterffy Jenővel – a lassan feledésbe merülő nagyszerű XIX. századi irodalomtörténésszel – együtt, hogy: „Inkább lennék fenyőtoboz a Pinción, mint főgymnáziumi tanár Budapesten.”

Tehát szögezzük le rögtön, hogy a magyarországi olasz nyelvoktatás eddigi kiváló eredményeinek záloga a kultúráközvetítői szerep iránt elkötelezett, ebben személyesen érintett tanári gárda. Itt a kezdetektől, mint egy családban, generációk adták egymásnak azt a bizonyos stafétabotot, ahogy a már említett Nyitrai Tamásnak egykori gimnáziumi tanára, Kotzián Tamás. Vagy e cikk írójának gimnáziumi tanárnője, Sarkadi Éva, majd „Istituto”²⁷-beli, későbbi egyetemi tanára, Sárközy Péter. A jövőendő olasztanárok bekerülnek az „olaszosok” családjába és továbbadják az őket Itáliához kapcsoló szenvedélyes vonzalmukat. Úgy gondolom, ma is ez az olasz nyelv magyarországi tanításának legfontosabb tényezője, a személyes jelenlét, a hitelesség és az érintettség.

E szubjektív okok persze, ha úgy tetszik, objektív megalapozottságot is kapnak. Kevesen tudják, az olaszok meg végképp nem, hogy nyelvük tanítása hazánkban rendkívül elterjedt. Szinte megmagyarázhatatlan, hogy más európai országokhoz képest a hazai közép- és felsőoktatásban milyen jelentős szerep jut az olasz nyelvnek. A bolognai folyamat által okozott kényszerű változások bekövetkezte előtt – azaz jelen pillanatban – az általános és középiskolák mellett még három tanárképző főiskola és öt egyetem tanszékén tanítják az olaszt. Természetesen ezen kívül lehet még olaszul tanulni a Magyarországi Olasz Kultúrintézetben és sok nyelviskolában országszerte. Ezen intézményekbe hosszú évek, évtizedek óta nagy számban jelentkeznek az érdeklődő diákok. Abban a budapesti gimnáziumban, ahol jómagam tanítok, most négy évfolyamon 127-en tanulnak olaszul. Napjainkban az alap- és középfokú oktatásban olaszul tanulók száma 12-13 ezer fő körül lehet. Az aktív olasztanárok száma 300 körül van. Örömmel mondhatjuk tehát, hogy az olasz változatlanul népszerű az idegen nyelvet tanulók körében. Vajon miért?

Ha az olasz nyelvvel még csak ismerkedő fiatalokról beszélünk, akkor az olasz „országimázs” olyan jellegzetes elemeiről kell szólnunk, amelyek szinte előkészítik a terepet az olasztanítás és az olasztanár számára. Ilyenek: az életmód, élet szemlélet, stílus, a sport (a labdarúgás és a Forma-1), a divat és a zene világa, az olasz konyha remekei, hiszen ezek mind közismertek és nagyon vonzóak. Ehhez járul még az az örömdetes tény, hogy a középiskolás korosztályból a gyerekek egyharmada rendelkezik személyes olaszországi élményekkel, járt már Olaszországban, találkozott olaszokkal, az olasz nyelvvel. Az ily módon megismert ország változatlanul vonzó és közel áll a magyar fiatalokhoz. A nyelv kiválasztásában tehát fontos szerepet játszik az érzelmi motiváció. Az olasztanárok nagy része ennek tudatában is van és igyekszik felhasználni ezeket a vonzalmakat a nyelvtanítás során.

Másrészt ezek az itáliai, mindannyiunkra ható hívószavak, mint napfény, tenger, derű, életöröm, szépség, kreativitás, életművészet – függetlenül attól, hogy mennyire érvényes mindez napjaink Olaszországára – mind-mind megtalálható-

ak ebben a csodálatos nyelvben, amelyet már kezdő nyelvtanulóként is mindenki „szépnek”, „dallamosnak” talál. Akárcsak Esti Kornél a fiumei olasz pincér „leírhatatlanul kedves” s-eit³. És ha már ezek mind benne vannak a nyelvben, akkor jó, ha jelen vannak a nyelvórán is, így egy jó olaszórának akár terápiás hatása is lehet napjaink középiskolájában (copyright Nyitrai Tamás). Ez a második olyan titok, amely magyarázza az olasz nyelv és az olasztanár különleges helyzetét.

Van az olasz nyelv választásának még egy gyakori szempontja: az, hogy „könnyű”. Legalábbis így gondolja a legtöbb kezdő nyelvtanuló. Ilyenkor a nyelvtanár nem mond semmit, csak mosolyogva kézen fogja tanítványát, hogy elinduljanak a nyelvtanulás időnként rögzös ösvényén... Tény, hogy az olasz a magyar anyanyelvűek számára a neolatin nyelvek közül a legkönnyebben megtanulható. A kiéjtés vagy a helyesírás szinte egyáltalán nem okoz problémát és az olasz nagyon hamar sikerélménnyel ajándékozza meg a lelkes nyelvtanulót.

Pizza és életöröm, szépség és életmód, mediterrán vonzalmak és terápiás jelleg, derű és elmúlt vagy jövőendő nyaralások. Hosszasan lehetne folytatni a sort, hogy ki, miért kezdi el tanulni és mit remél az olasztól. „Mert szép, és mert jó” – mondja a kezdő nyelvtanuló. Egyet nem fog mondani vagy csak nagyon-nagyon ritkán: „mert hasznos”.

Ez az öröme, a tanulás és tanítás látszólagos öncélúsága az, amely megteremtette és megőrizte az „olasztanulás” nimbuszát, vonzó auráját. Persze ez az öncélúság csak látszólagos. Az olasz ismerete az európai kultúra bizonyos területein (zene, művészettörténet) nélkülözhetetlen. Ha mindez nem lenne elég „hasznos” és azonnal pénzre váltható, akkor ott a gazdaság és tudomány világa. A sok évszázados múltra visszatekintő magyar–olasz gazdasági kapcsolatok. Az olasz nyelvtudásra, azaz a közvetlen nyelvi érintkezés lehetőségére egyre nagyobb szükség van, hiszen olaszok többsége, a fiatalokat is ideértve⁴, egyáltalán nem vagy nem jól beszél idegen nyelveket. Ugyanakkor, az egyre szaporodó ösztöndíj lehetőségeken túl, lehetőség van hosszabb vagy rövidebb ideig tartó olaszországi munkavégzésre is. Ez az élet szinte minden területére érvényes: egy pincérnek, egy bébiszitternek vagy egy sportolónak egyaránt jól jöhet az olasz nyelv ismerete. Itthon a szükséges szakképesítéssel együtt jól használható és fontos a vendéglátásban, a külkereskedelemben, a tömegkommunikációban, a művészeti életben.

A középiskolai nyelvtanítás rendszerében az olasz az esetek többségében a választható, ún. „második” idegen nyelvek csoportjába tartozik. Tanulását nem terheli semmilyen külső kényszer, nem kötelező érettségi tárgy. Jó tanár segítségével a diákok könnyen személyes kapcsolatot teremthetnek a nyelv mögött felfedezett országgal, annak életével, kultúrájával. Ezt segítik a családi vagy az iskolai olaszországi utak. Az utóbbi évtizedekben az olaszt tanító középiskolák nagy részében – az olasztanárok lelkesedésének és áldozatkészségének köszönhetően – általánossá váltak az ún. diákcserék. Ezek az utak elviszik a diákokat az „olasz csizma”

legkülönbözőbb pontjaira, lehetőséget adnak személyes találkozásokra, megismertetnek egy adott város, tartomány történelmével, mai mindennapjaival és ami a legfontosabb, a nyelv ledobva magáról a tantárgyi kötöttségeket, valódi eszközzé válhat. A diákok nyelvtudása megerősödik, az iskola falai között szerzett ismeretekről (ha eddig még nem, akkor most) kiderül, hogy használható tudást adott.

Az olasztanárok és az olaszul tanuló diákok töretlen lelkesedését bizonyítja az 1975 óta folyamatosan, más-más középiskolában megrendezett országos olasz nyelvi verseny, az „*Festival d’italiano*”. E találkozó (nem tévesztendő össze az OKTV-vel!), szinte teljes képet nyújt a hazai olasztanítás helyzetéről. A résztvevők nem csupán a különböző beszélt nyelvi kategóriákban teszik próbára tudásukat, a fesztivál programján tolmács- és fordítóverseny, mese-, novella- és esszéírás, kultúrtörténeti vetélkedő, egyéni és csoportos ének, olasz nyelvű színjátás, olasz tárgyú képzőművészeti pályázat is szerepel. Ez a verseny semmilyen állami támogatást nem kap: nevezési díjából, a szervező iskola hozzájárulásából és támogatók adományaiból sikerül évről évre megrendezni.

Napjainkban az olasztanítást leginkább a nyelv használatára való ösztönzés jellemzi, a tanárok többsége ennek jegyében igyekszik felépíteni és megtartani óráit. Bár az olasz nyelv oktatásában is jelentős szerepet kapott a kommunikáció-központú szemlélet – elsősorban a 2005-ben bevezetett új érettségi vizsgakövetelményeknek köszönhetően – (szerencsére) továbbra sem beszélhetünk egységes módszertanról. Többféle szemlélet, irányzat, öröklött hagyomány és módszer él együtt, egymás mellett. Ez a sokféleség a sikeresség egyik kulcsa, sokféle tanáregyéniség és diákszemélyiség számára teremtve meg az együttműködés lehetőségét.

Munkánkat az utóbbi évtizedben öröndetesen bővülő tankönyvkínálat is segíti, hiszen a kilencvenes évektől kezdve a magyarországi könyvesboltok polcain is megjelentek az ismert olasz kiadók könyvei. Ma már itthon is elérhetők a Guerra, Bonacci, Alma Edizioni, Edilingua, Edizioni DILIT és a többi olasz kiadó nyelvkönyvei, segédanyagai, szöveg- és feladatgyűjteményei, hangkazettái, videói, CD-i, CD-ROM-jai stb. Problémát jelent viszont, hogy ezek többsége az átlag magyar diák (és tanár) számára megfizethetetlenek és ez a tény jelentősen megnehezíti a tankönyvválasztást. Mondanom se kell, hogy azok a tankönyvek, amelyek jó színvonalat képviselnek és jól használhatóak a tanításban, sajnos a hivatalos tankönyvlistán nem szerepelnek. Ugyanakkor – bár magyar szerzők is összeállítottak remek, az olasztanításban jól használható kiadványokat⁵ – még nem született meg az az új, magyar kiadású kurzuskönyv, amely a középiskolai oktatás során felkészít az új érettségire, szem előtt tartja a magyar nyelv sajátosságait, betekintést enged az olasz kultúra világába és ráirányítja a nyelvtanuló figyelmét a két kultúra találkozási pontjaira.

Fontos hangsúlyozni, hogy az előbb említett olasz kiadású könyvek, természetes módon nemzetközi piacra készülnek. Egyformán kívánják kielégíteni a német, angol, lengyel, japán vagy amerikai nyelvtanulók igényeit. Előnyük, hogy sok autentikus elemet tartalmaznak és a kommunikatív szemlélet jegyében íródtak, viszont kiegészítésre szorulnak az országismeret és kultúrtörténet területén. Ezen ismeretek hiánya már a felsőfokú képzésben résztvevőknél is erősen megmutatkozik, úgy tűnik föl, lassan kikopnak az eddig köztudottnak vélt műveltségi elemek. Olasz szakos egyetemisták számára ismeretlen és megfejtethetlen fogalom a „turini remete” kifejezés, kérdőn néznek Alberto Moravia nevének hallatán, nem ismerik Federico Fellini filmjeit. Olyan ismeretek tűnnek el, amelyeknek hús, harminc évvel ezelőtt egy érdeklődő gimnazista már birtokában volt.

Ezért válik egyre fontosabbá az a kultúráközvetítői szerep, amelyről már korábban említést tettünk. Jó, hogyha a nyelvtanításban bevált, a nyelvkönyvekben felkínált sztereotípiákon túl a nyelvórán az olasz kultúra valódi értékei is megjelennek. Ennek feltétele, hogy a nyelvtanár szeresse és ismerje a tanított nyelvet és kultúrát, élő kapcsolatban legyen vele. Szerencsére ez a szenvedély sok olasztanár megkülönböztető jegye. A többségük igyekszik rendszeresen eljutni Olaszországba, amihez az olasz állam által felkínált ösztöndíjak segítik őket. Követik az itthon fogható olasz tévéadók műsorát, interneten napi kapcsolatban vannak az olaszországi eseményekkel. Az internet elterjedése egyébként is megsokszorozta a tanár lehetőségeit, hiszen autentikus anyagokból állíthat össze a diákok felkészültségének, érdeklődésének megfelelő, tetszés szerint alakítható feladatokat. Ma már sok iskolában van mód úgynevezett internetes órára is, amikor a diákok egy-egy téma kapcsán együtt dolgoznak a „hálón” és lépnek kapcsolatba az élő nyelvvel.

Az olasztanítás rendelkezik azonban két régebbi „csodafegyverrel” is: ez a zene és a film, *la musica e il cinema*. Az olasz film hatvan-hetvenes évekbeli immáron klasszikus nagy korszaka nem múlt el nyomtalanul. Megjelenik a nyelvoktatásban is, egy-egy klasszikus film megismertetésével vagy egy jelenetének feldolgozásával. Ezt a munkát többféle, hasznos kiadvány is segíti.⁶ A mozgóképes érzékelésen megmutatni egy szituációt, világossá tenni egy nyelvi helyzetet, segíti a fontos, nyelven kívüli gesztusok megértését, segít megismeri Itáliát, a mai olasz életet, ugyanakkor érzelmileg is rabul ejt. A zene pedig, legyen klasszikus vagy „könnyű” a fentiekén túl valóban „terápiás” hatással bír. Énekelni mindig jó, hát még olaszul!

Az olasztanítás során létrejövő kultúraátadás, -közvetítés gyakori gondja az egyirányúság. Szerencsére a tanárok többsége talál az Itália kínálta lehetőségek közül⁷ a maga számára szeretni és átadni valót, de a magyar vonatkozások, amelyek bennünket gazdagítanak, sokszor elmaradnak. Ugyan ma már nem szorul bemutatásra az Itália-vonzalom egyik alapműve, Szerb Antal *Utas és Holdvilág* című

regénye, de vajon hányan tudják, hogy a háború utáni – a kommunista fordulat miatt gyorsan véget érő – itáliai szabad kirajzás ösztöndíjas résztvevője volt Pilinszky János, Weöres Sándor vagy Ottlik Géza^{8?} Vagy azt, hogy Itáliában milyen ismert és elismert képviselője a magyar filmművészetnek Gaál István, a kiváló filmrendező, aki ösztöndíjasként és később főiskolai tanárként is élt Olaszországban.⁹ És a sort hosszan lehetne folytatni. Ezek azok az elemek, melyek ismerete élővé, elevenné és hitelessé teszik azt a bizonyos kultúráközvetítő szerepet.

Ezen a téren hosszú évtizedek óta fontos szerepet tölt be az *Istituto italiano di Cultura per l'Ungheria*, a budapesti Bródy Sándor utcai Olasz Kultúrintézet nyelvtanfolyamaival és különböző rendezvényeivel. Öröndetes, hogy 2001-ben Szegeden megnyílt az Olasz Kulturális Központ, amely az *Istituto* testvérintézményeként tevékenykedik.

Ezen intézményektől és rajtuk keresztül az olasz államtól sok támogatást kaptak és kap a magyarországi olasztanítás ügye (ösztöndíjak, találkozók, konferenciák, kiállítások, filmbemutatók stb.). Ugyanakkor nem érezhető, hogy olasz részről tudatában lennének annak az önzetlen és áldozatkész munkának, amit olasztanárok serege végez, a sok-sok Itáliát, az olasz nyelvet és kultúrát értő és nagyra értékelő, az olaszokra rokonszenvvel tekintő diák kinevelésével. Ennek a kiállásnak és támogatásnak a hiánya különösen fájdalmas most, amikor úgy tűnik, veszélybe kerül az a rendszer, amely biztosította, hogy nagy számban és jó színvonalon tanulhassanak a magyar diákok olaszul a közoktatás keretében. Az úgynevezett „reformnak” – ami az oktatás területén eddig sokkal inkább egyszerű forráselvonásnak mutatkozott – az egyik legveszélyeztetettebb célpontjai a „kis” nyelvek, melyeket többnyire második idegen nyelvként választhatják a tanulók. A kötelezővé váló angoloktatás mellett, a további pénzelvonással párhuzamosan, könnyen előfordulhat, hogy egyes iskoláknak nem lesz pénzük az ilyen csoportok fenntartására. Elképzelhető, hogy az olaszoktatás egy-két „szerencsésebb” iskolába szorul vissza (két tannyelvű gimnáziumok, gazdagabb települések középiskolái), a többi tanulni vágyót pedig felszívják a nyelviskolák. Természetesen jó pénzért...

De reméljük, hogy a magyarországi olaszoktatás ezt is túléli, talán az olasztanárok is, és akkor együtt mondhatjuk tovább Kosztolányival:

S én leültem itt közéjük,
nem mint néző, mint a színész,
az arcomra rászorítva
útiálarcom keményen,
mintha mindig köztük élnék,
titkaik, emlékeik közt.
És mímeltem a beszédük.

Caffe nero, signorina!
Élet, élet, drága játék.
Acqua fresca con ghiaccio!
Játék, játék, drága élet.
És beszélgettem: *Me dice?*
És legyintettem: *Niente!*
És sohajtottam magamban
régi szívemhez: *Gioventù!*
Giovinezza, giovinezza!
Dov' è, dov' è signorina?
Így dobáltam el, mi pénz volt
a zsebemben, az ezüstöt,
így dobáltam el, mi szó volt
a szájamban, a fejemben.
Hajnalig csak üldögéltem,
elfeledtem, hol születtem,
eltemettem azt, ki voltam
s játszottam, hogy én is élek.¹⁰

JEGYZETEK

- ¹ NYITRAI Tamás, *Olasztanárok kézikönyve*, Bp., OKSZI-Ponte Alapítvány, 2002.
- ² Istituto = Istituto Italiano di Cultura per l'Ungheria, azaz Magyarországi Olasz Kultúrintézet
- ³ KOSZTOLÁNYI Dezső, *Csók = Boldogság*, szerk. OTTLIK Géza, Bp., Móra, 1978.
- ⁴ Akik többsége sokkal rosszabbul beszél angolul, mint az évtizedek óta szapult magyar közoktatásban tanuló magyar diák.
- ⁵ A teljesség igénye nélkül, például:
NYITRAI Tamás, *Parole, parole, parole*, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2006.
BULINSZKY Marianna, HORVÁTH T. Krisztina, *Esami comunicativi in italiano*, Bp., Editio Mediterranea, 2004.
HEGEDŰS Anna, *Lettere. Így írják az olaszok*, Bp., 1997.
- ⁶ Például: Continanza DIADORI, *Viaggio nel nuovo cinema italiano*, Firenze, La Certosa, 1997.
- ⁷ Itt található a világ nyilvántartott kulturális örökségének több mint 60%-a!
- ⁸ OTTLIK Géza, *Augusztus Rómában (1947-ben)* = O. G., *Próza*, Bp., Magvető, 1980.
- ⁹ ZALÁN Vince, *Gaál István krónikája*, Bp., Osiris, 2000.
GAÁL István Rómáról is remek filmet készített *Római szonáta* címmel!
- ¹⁰ KOSZTOLÁNYI Dezső, Bologna = KOSZTOLÁNYI Dezső összes versei, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1989.

